

عنوان درس: مطالعات کیفی رشته و مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد اپیدمیولوژی کد درس: ۱۷ سال تحصیلی: نیمسال اول ۱۴۰۵-۱۴۰۴  
تعداد واحد: ۲ واحد تئوری مدرس دکتر فرشته زمانی [fe.zamani@gmail.com](mailto:fe.zamani@gmail.com) زمان حضور در دفتر کار: سه شنبه ۱۰-۱۲

#### • شرح درس:

پاسخ علمی به سوالات مربوط به حوزه سلامتی و بهداشت جامعه، نیاز به کاربرد رویکردهای سیستماتیک علمی پژوهش دارد. در این راستا دانشجویان رشته اپیدمیولوژی با دو رویکرد تحقیق کمی و کیفی آشنا می‌شوند، که هر دو شناخته و پذیرفته شده اند. توانمندسازی دانشجویان این رشته برای طراحی و انجام تحقیقات کمی و کیفی لازم است. انتخاب و استفاده درست هریک از روش‌های فوق، منجر به شناخت چالش‌ها و در نتیجه توسعه علوم سلامت و ارتقای سلامتی جامعه خواهد شد.

در تحقیقات کمی یا قیاسی<sup>۱</sup>، محقق در واقع یک فرضیه را آزمون می‌کند. فرضیه‌ای مانند "متغیرهای a و b و c با پدیده y مرتبطند" این فرضیه مبتنی بر شناخت و پیش فرض اولیه محقق، متخصص و یا نظریه پرداز نسبت به پدیده مورد نظر است. در حالیکه این شناخت و پیش فرض‌ها ممکن است گاهی مطابق با واقع نباشند. یکی از بهترین راه‌های شناخت برخی از پدیده‌ها، درک و شناخت آن از طریق افرادی است که مستقیم یا غیر مستقیم پدیده را تجربه نموده اند. شناختی که از این طریق بدست می‌آید به واقعیت نزدیک تر است. در این صورت تعریف و توصیف کامل و درستی از آن حاصل می‌شود و به تبع آن بهتر می‌توان آن پدیده را پیش بینی و کنترل کرد. این رویکرد در مطالعات انسانی را رویکرد کیفی<sup>۲</sup> می‌نامند. در این رویکرد پدیده‌های مرتبط با سلامت، مانند رفتار انسان، بدون پیش فرض و شناخت اولیه مطالعه می‌شود و در عوض محقق یک تعریف و شناخت تازه و واقعی تر بدست می‌آورد و همچنین می‌تواند با مفهوم مسئله یک ارتباط قوی برقرار نماید و پیشاپیش برای تفسیر مجدد جنبه‌های دیگر مسدود نمی‌شود. از آن گذشته، برخی پدیده‌ها در جوامع مختلف ماهیتی متفاوت و متنوع دارند که برای اصلاح آن شناخت کامل و جامع ماهیت و روند شکل گیری آن لازم است. پاسخ به سؤالات مرتبط با چنین موضوعاتی که با عوامل گوناگون و ناشناخته مرتبط هستند، نیاز به روش و رویکرد کیفی دارد. یک پژوهشگر کیفی در موضوعاتی مطالعه می‌کند که قبلاً در مورد آنها اطلاعات کمی وجود دارد و محقق نمی‌داند آنچه را نمی‌داند چیست و دارای چه ماهیتی است. از ویژگی‌های منحصر به فرد تحقیق کیفی این است که مناسب مواردی است که پژوهشگر درصدد کشف راه‌های جدید و غیر منتظره برمی‌آید. تحقیقات کیفی خود دارای انواع مختلفی شامل: پدیدار شناسی؛ گراند تئوری؛ قوم نگاری؛ تحقیق تاریخی؛ ... است. فراگیری فلسفه و چگونگی انجام این روش‌ها توسط دانشجویان رشته اپیدمیولوژی در دوره تحصیلات تکمیلی موجب علاقمندی، توانمندی و آمادگی آنها برای طراحی پروپوزال و اجرای تحقیقات کیفی و نیز تلفیق رویکردهای کیفی و کمی می‌گردد. در غیر این صورت آنها توانایی لازم برای پاسخگویی به بخش عمده‌ای از سؤالات حوزه سلامت را بدست نمی‌آورند. بنابر این نیروی انسانی مسئول و یا مجری بخش سلامت در آینده قادر به مطالعه و کشف عوامل ناشناخته تأثیر گذار بر سلامت نخواهد بود.

#### • اهداف کلی (مطابق با سرفصل)

➤ آشنایی با نحوه انتخاب رویکرد کیفی براساس سوال پژوهش و طراحی پروپوزال پژوهش کیفی، شیوه بدست آوردن و تحلیل داده‌های کیفی و نقد مطالعات کیفی

#### • اهداف آموزشی:

از دانشجویان محترم انتظار می‌رود در پایان این درس قادر باشند :

۱. فلسفه مطالعات کیفی در مقایسه با مطالعات کمی را در کلاس بحث نمایند.
۲. اهمیت روش‌های تحقیق کیفی در پاسخگویی به سؤالات حوزه سلامت را شرح دهند.

۳. تحقیقات کمی و کیفی را در مطالعات حوزه اپیدمیولوژی مقایسه کنند.
۴. انواع تحقیقات کیفی را نام دهند.
۵. روش پدیدار شناسی را شرح دهند.
۶. روش گراندد تئوری را شرح دهند.
۷. روش قوم نگاری را شرح دهند.
۸. روش تحقیق تاریخی را شرح دهند.
۹. Action research را شرح دهند.
۱۰. انواع روش های دستیابی به داده ها را شرح دهند.
۱۱. انواع مصاحبه را شرح دهند.
۱۲. نحوه مصاحبه در گروه متمرکز را شرح دهند.
۱۳. انواع مشاهده را شرح دهند.
۱۴. نحوه تجزیه و تحلیل متون شرح دهند.
۱۵. نرم افزارهای مدیریت و تحلیل داده ها را نام ببرند.
۱۶. نحوه نگارش بیان مسئله در تحقیقات کیفی را تمرین کنند.
۱۷. یک پروپوزال با رویکرد پژوهش کیفی طراحی نمایند.
۱۸. نحوه تلفیق روش های تحقیق را شرح دهند.
۱۹. نحوه تأمین و ارزیابی اعتبار و استحکام علمی تحقیقات کیفی را شرح دهند.
۲۰. بخش های مختلف مقالات مطالعات کیفی را نقد نمایند.

#### • الگو و روش تدریس:

براساس الگوی تدریس پیش سازمان دهنده، عمدتاً از روش های پرسش و پاسخ و پیش آزمون برای سنجش رفتار ورودی، سخنرانی کوتاه و ارائه مطالب جدید براساس این الگو، درخواست از دانشجویان برای خلاصه سازی، تکرار تعاریف جدید، سؤال از تفاوت بین ابعاد مختلف مطلب، استفاده می شود. در پایان تمرین های مختلف برای تکمیل یادگیری و تقویت ساخت شناختی دانشجویان خواسته می شود تا زمینه بحث جلسه آینده فراهم گردد. باتوجه به مقطع تحصیلی دانشجویان، این درس با مشارکت فعال دانشجویان ارائه خواهد شد. به گونه ای که ۵۰٪ از زمان هر جلسه توسط مدرس و ۵۰٪ باقیمانده به بررسی و ارائه کار کلاسی دانشجویان (طبق مفاهیم از قبل مشخص شده و مراحل تکمیل پروپوزال) پرداخته خواهد شد.

#### • فعالیت ها و تجربیات یادگیری دانشجویان:

از دانشجویان محترم انتظار می رود:

- ۱- برای طراحی پروپوزال توسط هر دانشجو، متناسب با مطلب ارائه شده در هر جلسه، به تمرین و انجام فعالیت یادگیری تعیین شده از سوی مدرس مربوطه در تاریخ مقرر بپردازند. انجام این فعالیت موجب یادگیری بیشتر دانشجویان محترم شده و نارسایی های احتمالی در ارائه مطلب از سوی مدرس انعکاس خواهد یافت و منجر به شفاف سازی بیشتر محتوی ارائه شده خواهد شد.
- ۲- با مطالعه منابع و مقالات مرتبط زیر بنای علمی و معلومات خود را تقویت نمایند و یافته های پژوهش های جدید را در جهت ارائه فعالیت های یادگیری تعیین شده استفاده نمایند. با عنایت به موضوع پیشنهادی هر دانشجو دو مقاله مرتبط نقد و ارزیابی نموده و در کلاس ارائه خواهند نمود.
- ۳- حضور منظم در کلاس های درس و شرکت در مباحث علمی.

#### • روند ارزشیابی:

- ۱- مشارکت فعال در مباحث کلاس و ارائه فعالیت های کلاسی و نقد مقالات با مطالعه کیفی ۲۵٪
- ۲- نگارش پروپوزال کیفی ۲۵٪
- ۳- امتحان پایان ترم ۵۰٪

برنامه زمانبندی ارائه موضوعات درس و فعالیت های یادگیری

| جلسات   | رئوس مطالب                                                                                                                                                       | روش ها                           | فعالیت فراگیران                                         |
|---------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------|---------------------------------------------------------|
| اول     | <ul style="list-style-type: none"> <li>- مقدمه و معرفی درس</li> <li>- عوامل مؤثر در انتخاب روش کمی و کیفی</li> <li>- فلسفه تحقیقات کمی و کیفی</li> </ul>         | سخنرانی<br>بحث و گفتگو           | شرکت در بحث                                             |
| دوم     | <ul style="list-style-type: none"> <li>- تعریف مفاهیم</li> <li>- انواع و تفاوت تحقیقات کمی و کیفی</li> </ul>                                                     | سخنرانی<br>بحث و گفتگو           | مطالعه، و شرکت در بحث                                   |
| سوم     | <ul style="list-style-type: none"> <li>- قوم نگاری ethnography</li> </ul>                                                                                        | سخنرانی<br>بحث و گفتگو           | مطالعه، جستجوی متون و مقالات مرتبط، ترجمه و شرکت در بحث |
| چهارم   | <ul style="list-style-type: none"> <li>- تحقیق عملکردی Action research</li> </ul>                                                                                | سخنرانی<br>بحث و گفتگو           | مطالعه، جستجوی متون و مقالات مرتبط، ترجمه و شرکت در بحث |
| پنجم    | <ul style="list-style-type: none"> <li>- نحوه انتخاب همکاران یا مشارکت کنندگان (Sampling).</li> <li>- جمع آوری داده ها ، روند مصاحبه و کد گذاری اولیه</li> </ul> | سخنرانی،<br>تمرین و<br>ایفای نقش | مطالعه و شرکت در بحث و تمرین و ایفای نقش                |
| ششم     | <ul style="list-style-type: none"> <li>- تحلیل محتوی و انواع آن</li> </ul>                                                                                       | سخنرانی،<br>تمرین عملی           | مطالعه و شرکت در بحث و تمرین                            |
| هفتم    | <ul style="list-style-type: none"> <li>- تجزیه و تحلیل در تحقیقات کیفی</li> </ul>                                                                                | سخنرانی،<br>تمرین عملی           | مطالعه و تمرین                                          |
| هشتم    | <ul style="list-style-type: none"> <li>- نظریه پایه ای Grounded-Theory از دیدگاه استراپرت</li> </ul>                                                             | سخنرانی،<br>تمرین و<br>ایفای نقش | شرکت در بحث                                             |
| نهم     | <ul style="list-style-type: none"> <li>- نظریه پایه ای Grounded-Theory</li> </ul>                                                                                |                                  | مطالعه، جستجوی متون و مقالات مرتبط، ترجمه و شرکت در بحث |
| دهم     | <ul style="list-style-type: none"> <li>- امتحان میان ترم و رفع اشکال</li> </ul>                                                                                  |                                  |                                                         |
| یازدهم  | <ul style="list-style-type: none"> <li>- پدیدار شناسی Phenomenological phenomenology</li> </ul>                                                                  | سخنرانی                          | مطالعه، جستجوی متون و مقالات مرتبط، ترجمه و شرکت در بحث |
| سیزدهم  | <ul style="list-style-type: none"> <li>- Trustworthiness or Rigor دقت و استحکام علمی</li> <li>- رعایت اخلاق در کلیه مراحل تحقیق کیفی</li> </ul>                  | بحث و گفتگو                      | مطالعه، جستجوی متون و مقالات مرتبط، ترجمه و شرکت در بحث |
| چهاردهم | <ul style="list-style-type: none"> <li>- مطالعه تلفیقی ، میکس متد triangulation , mixed method</li> </ul>                                                        | سخنرانی                          | مطالعه، جستجوی متون و مقالات مرتبط، ترجمه و شرکت در بحث |

|         |                                                                       |                        |                                                         |
|---------|-----------------------------------------------------------------------|------------------------|---------------------------------------------------------|
| پانزدهم | - مطالعه تلفیقی یا میکس متد<br>- <i>triangulation or mixed method</i> | بحث و گفتگو            | مطالعه، جستجوی متون و مقالات مرتبط، ترجمه و شرکت در بحث |
| شانزدهم | - نحوه طراحی پروپوزال در تحقیقات کیفی                                 | سخنرانی،<br>تمرین عملی | تمرین - پرسش و پاسخ                                     |

#### منابع اصلی:

1. Pope C, Mays N, editors. *Qualitative research in health care*. John Wiley & Sons; 2020 Feb 3.
2. Grbich C. *Qualitative Data Analysis: An Introduction*. London, SAGE Publications, 2007.
3. Charmaz K,. ***Grounded theory: a practical guide through qualitative analysis***. 2006
4. Heath H, Cowley S. **Developing a grounded theory approach: a comparison of Glaser and Strauss**. *International Journal of Nursing Studies* 2004; 41: 141-150
5. Polit,F.D, (2006). **Beck,C.T , Essential of Nursing research**. 6<sup>th</sup> edition ,Lippincott.Co , Philadelphia
6. - Glaser, B.G., (1992). **Basics of Grounded Theory Analysis**. Emergence versus Forcing. Sociology Press, Mill Valley, CA, USA.
7. Strauss, A.L., Corbin, J., (1998, 2008). **Basics of Qualitative Research. Grounded Theory, Procedures and Techniques**. Sage Co, California
8. Straubert, H. and Carpenter, D., (2006) **Qualitative research in nursing: Advancing the humanistic imperative**. Philadelphia: Lipincott, Co.
9. Polit DF. Beck CT.Nursing Research: Principle and Methods. Lippincott Williams & Wilkins. Philadelphia. PA. USA. 7th ed. 2003;107-284.

#### • سایر منابع:

10. Ulin,R.P,Robinson.T.E,Tolley.E.E, (2005). **Qualitative Methods in Public**. Health.Jossey-Bass Co,
  11. Hsieh HF, Shannon SE. **Three approach to qualitative content analysis**. *Qual Health Res*. 2005;15(9):1277-88.
  12. Nieswiadomy,Rosemarie.(2002). **Fundamentals. of Nursing Research**. Third edition. Stamford. connecat. Applefon &lange co.
  13. Andy BR, Sarvela PD. **Content analysis reexamined: a relevant research method for health education**. *American Journal of Health Behaviour*. 1997;21:222-34.
  14. Graneheim UH, Lundman B. **Qualitative Content Analysis in nursing research: Concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness**. *Nurse Education Today*. 2004;24:105-12.
  15. Cavanagh S. **Content analysis: concepts, methods and applications**. *Nurse Researcher*. 1997;4(3):5-16.
  16. Tesch R. **Qualitative Research. Analysis Types and Software Tools**. Bristol: PA: Falmer; 1990.
  17. Mishler E. **Research Interviewing. Context and Narrative**. London: Harvard University Press, Combridge, MA; 1986.
  18. Korhonen T, Lammintakanen J. **Web-based learning in professional development: experiences of Finnish nurse managers**. *Journal of Nursing Management*. 2005;13:500-7
  19. Krippendorff K. **Content Analysis: An Introduction to Its Methodology**. 2nd ed. Thousand Oaks: CA: Sage; 2004.
  20. Kondracki NL, Wellman NS. **Content analysis: review of methods and their applications in nutrition education**. *Journal of Nutrition Education and Behaviour*. 2002;34:224-30.
- Mullen PD, Reynolds R. The potential of grounded theory for health education research: linking theory and practice. *Health Educ Monogr* 1978; 6(3):280-94.
- Fathalla Mohamed MF. A Practical Guide for Health Researchers. World Health Organization Regional Office for the Eastern Mediterranean. Cairo. 2004; (Available at: [www.who.int/emro/2004/9290213639](http://www.who.int/emro/2004/9290213639).)

۲۱. اسکویی ف، پیروی ح. پژوهش کیفی در پرستاری، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات درمانی ایران، تهران، انتشارات همراه، چاپ اول، ۱۳۸۴، صفحه ۱۰-۲.
۲۲. صانعی ا، نیکبخت نصر آبادی ع. روش شناسی تحقیقات کیفی در علوم پزشکی، مترجم ناهید دهقان نیری و احمدعلی اسدی نوقایی، تهران، انتشارات برای فردا، ۱۳۸۳؛ ۱۰۶-۸۳.
۲۳. پولیت، بک، هانگلر، اصول تحقیق پرستاری، روشها، ارزیابی و کاربرد. مترجم دهقان نیری ناهید و اسدی نوقانی احمدعلی، چاپ اول، تهران، نشراندیشه رفیع، ۱۳۸۴، صفحه ۱۸۶-۱۶۶.